

CONSTANTIN VOICU

●

CIRCULAȚIA MONEDELOR ORAȘELOR DYRRHACHIUM ȘI APOLLONIA ÎN SUD-VESTUL DACIEI

După mijlocul secolului al II-lea î.e.n. se constată o schimbare radicală în circulația monetară din Dacia de sud-vest. Paralel cu răspîndirea emisiunilor din a doua fază principală de dezvoltare a monetăriei geto-dacice și constituirea în această zonă a unei puternice uniuni de triburi¹, spre teritoriul cuprins între Carpați, Dunăre și Olt se îndreaptă mari cantități de monede de argint: tetradrahmele Macedoniei Prima și cele din Thasos, precum și drahmele orașelor Dyrrhachium și Apollonia din Illyria.

Dacă în perioada anterioară, corespunzînd primei faze principale de dezvoltare a monetăriei autohtone (circa 250—150 î.e.n.)², numărul monedelor străine (10) este neglijabil în comparație cu numărul emisiunilor locale (peste 500), între mijlocul secolului al II-lea î.e.n. și primele decenii ale secolului I î.e.n. numărul monedelor grecești din Dacia de sud-vest (circa 700) reprezintă peste 75% din cel al monedelor geto-dacice (aproximativ 900 piese). Nu trebuie să uităm că în aceeași perioadă începe și se intensifică rapid circulația denarilor romani republicani.

Explicația acestei schimbări radicale în configurația circulației monetare trebuie căutată în dezvoltarea economică a societății geto-dacice, în revirimentul relațiilor comerciale cu lumea sud-dunăreană. Drahmele de argint ale orașelor Dyrrhachium și Apollonia s-au descoperit în număr mare pe teritoriul Daciei. Pînă în 1977 se înregistrează 83 de tezaure și 55 descoperiri izolate, însumînd circa 12—13 000 exemplare³.

¹ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 274—288, 404 și 428—429.

² *Ibidem*, p. 421—423.

³ B. Mitrea, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*. Muzeu, XV, 1978, 6, p. 8. Pentru situația anterioară anului 1969, I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 91—92.

Pină în urmă cu un deceniu astfel de monede erau considerate rare pe teritoriul de azi al Olteniei⁴. Publicarea tezaurului de la Basarabi și a listei descoperirilor cunoscute la acea dată⁵ a pus sub semnul întrebării concluziile formulate de unii cercetători⁶. De atunci numărul descoperirilor de drahme emise de Dyrrhachium și Apollonia — de pe teritoriul Olteniei de azi — s-a dublat, ajungând la 9 sau 10 tezaure și 18 descoperiri izolate. După cum se poate constata, numărul drahmelor emise de Dyrrhachium și Apollonia — descoperite în sud-vestul Daciei, — a crescut considerabil în ultimii ani, ajungând la peste 600 exemplare. Trebuie spus însă, că numărul lor ar fi fost mult mai mare dacă nu mai puțin de 6 tezaure (Bechet, Calafat ?, Cornetu-Căpreni b, Daneți, Opișor ?, Tunși) ar fi ajuns în întregime la dispoziția cercetătorilor. De remarcat că 2/3 din totalul acestor monede aparțin tezaurului de la Basarabi. Este ușor de presupus că, dacă numai unul din tezaurele nerecuperate integral ar fi de mărimea celui de la Basarabi, ponderea Olteniei în ansamblul descoperirilor de astfel de monede din Dacia, ar crește simțitor.

Ca și în cazul tetradrahmelor Macedoniei Prima și al celor din Thasos, teritoriul de la vest de Olt oferă o deosebire frapantă față de restul Daciei și în privința descoperirilor de drahme emise de Dyrrhachium și Apollonia. Dacă în celelalte zone ale Daciei numărul tezaurelor este mai mare, uneori cu mult, decât cel al descoperirilor izolate, în Oltenia situația se prezintă invers. În ce măsură această situație este reală rămâne de văzut. Să nu uităm că, în alte regiuni ale țării, majoritatea descoperirilor datează dintr-o vreme când se înregistrau cu precădere tezaurele. În ultimii ani numărul tezaurelor este egal sau chiar mai mic decât cel al descoperirilor izolate⁷. Cum cea mai mare parte a descoperirilor dintre Carpați, Dunăre și Olt sînt de dată recentă, avem explicația unei situații aparent paradoxale dar în mare măsură false. Cercetări și verificări ulterioare vor confirma — credem — supoziția noastră. De altfel, noi considerăm că unele dintre descoperirile izolate de pe teritoriul Olteniei nu reprezintă altceva decât ceea ce a mai rămas din tezaurele dispersate și comercializate de descoperitori. Trebuie spus de asemenea că numărul mare al descoperirilor izolate nu denotă altceva decât o *intensă circulație* a acestor categorii de monede.

⁴ B. Mitrea, *Ephemeris Dacoromana*, X, 1945, p. 87—91, nu prezintă nici o descoperire de astfel de monede la vest de Olt; la I. Winkler în *Studii și cercetări științifice*, Cluj, seria III, VI, 1955, 1—2, p. 110—111, nu figurează decât Cornetu-Căpreni; Fl. Preda, *Apulum*, XI, 1973, p. 37—66, fig. 9, adaugă descoperirile de la Basarabi și Orlea.

⁵ G. Popilian, *Historica*, III, 1974, p. 43—65.

⁶ E. Chirilă, G. Mihăescu, *Tezaurul monetar de la Căprioru, Contribuții la studiul cronologiei și circulației tetradrahmelor Macedonia Prima și ale insulei Thasos*, Tîrgoviște, 1969, p. 36; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 101.

⁷ Între anii 1969—1977 s-au înregistrat 15 tezaure și 15 descoperiri izolate de tetradrahme Macedonia Prima și Thasos, 6 tezaure și 20 descoperiri izolate de drahme Dyrrhachium și Apollonia. Cf. B. Mitrea, *Revista Muzeelor și monumentelor*, XV, 1978, 6, p. 7—8.

Convingerii exprimate mai sus îi adăugăm presupunerea că în Dacia de sud-vest, datorită poziției și dezvoltării sale social-economice, schimbul inter și intra-tribal va fi fost mai accentuat.

Monede ale orașelor Dyrrhachium și Apollonia s-au descoperit pe teritoriul Olteniei în 23 de localități, reprezentând 9 sau 10 tezaure (vezi Cornetu-Căpreni a și b) și 18 descoperiri izolate.

Emisiunile celor două orașe apar în tezaure fie singure (Basarabi, Bechet, Calafat ?, Cornetu-Căpreni b, Daneți, Opreșor ?), fie asociate cu denari romani republicani (Cornetu-Căpreni a, Dolj-județ, Tunși) sau cu imitații de tip Sirmium (Ostrovul Șimian, Drobeta-Tr. Severin⁸).

Ponderea drahmelor celor două orașe de pe litoralul Adriaticii, în tezaurele în care acestea sînt asociate cu denari ai Romei republicane, este diferită. În două tezaure (Cornetu-Căpreni a, Tunși) marea majoritate a monedelor o alcătuiesc denarii romani din timpul republicii, în timp ce în tezaurul descoperit într-o localitate rămasă necunoscută din județul Dolj, situația se prezintă invers. De remarcat că primele două tezaure se încheie cu denari emiși în anii 75 î.e.n.⁹ și respectiv 73 î.e.n., pe cînd al treilea se termină într-o epocă mult mai tîrzie cu emisiuni ale lui Marc Antoniu, adică invers decît ar fi fost de așteptat. Semnificația acestui fapt este greu de stabilit deocamdată.

Majoritatea descoperirilor se situează pe linia Dunării sau în apropierea ei, zonă în care s-au aflat și cele mai multe tezaure. Cîteva descoperiri importante se semnalează și în partea centrală și de nord a Olteniei, pe valea Jiului și a afluenților.

Cu rare excepții, cum ar fi cele două drahme Dyrrhachium asociate cu monede „barbare” din tezaurul descoperit în Ostrovul Șimian, emisiunile celor două cetăți de pe coasta Mării Adriatice — descoperite la vest de Olt, — aparțin celei de a IV-a grupe cronologice, datată de Hasan Ceka cînd 150—30 î.e.n., cînd 100—30 î.e.n.¹⁰. Se pare că pătrunderea masivă în Dacia, a acestor monede, s-a petrecut între anii 125—75 î.e.n., fără a exclude însă unele pătrunderi sporadice și mai tîrziu¹¹.

Tetradrahmele Macedonia Prima și Thasos, drahmele Dyrrhachium și Apollonia încheie procesul pătrunderii monedelor grecești în Dacia în epoca elenistică. Ele se mențin încă în circulație vreme îndelungată și le găsim asociate cu denari ai Romei republicane pînă în pragul erei noastre¹².

⁸ Este posibil ca descoperirea de la Drobeta-Tr. Severin să nu reprezinte altceva decît o parte din tezaurul găsit în Ostrovul Șimian. Data descoperirilor, distanța minimă dintre cele două localități, categoriile de monede, pledează pentru această posibilitate.

⁹ Vezi și Gh. Poenaru-Bordea, O. Stoica și V. Ciucă, Buletinul Societății Numismatice Române, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 150, nota 48, pentru datarea ultimului denar.

¹⁰ Cf. Gh. Poenaru-Bordea, Buletinul Societății Numismatice Române, LXVII—LXIX, 1973—1975, 121—123, p. 30 și nota 160.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

Schimbul economic nu este singura cale de pătrundere a tetradrahmelor Macedoniei Prima, a celor din Thasos, precum și a drahmelor emise de Dyrrhachium și Apollonia. Nu trebuie excluse — desigur fără a exagera importanța lor — și alte modalități: expediții de pradă, răscumpărări din captivitate, stipendii în schimbul unor ajutoare militare¹³. Explicarea prezenței acestor categorii de monede, ca și a denarilor romani republicani, prin achiziționarea de sclavi din Dacia¹⁴ n-a fost acceptată¹⁵.

Schimburile comerciale constituie principala cale de pătrundere a monedelor amintite în Dacia. Întregul context al circulației acestora în spațiul cuprins între Carpați, Dunăre și Olt pledează pentru această modalitate. Numărul mare al descoperirilor izolate, situarea lor de-a lungul unor drumuri comerciale tradiționale sînt argumente ce nu pot fi neglijate.

Cum în ultima vreme, numărul descoperirilor izolate și al tezaurilor aparținînd acestor categorii de monede a crescut considerabil, nu se mai poate susține că „Oltenia... prezintă un numerar neglijabil de tezaure sau descoperiri izolate din monedele amintite” (Macedonia Prima și Thasos) și că „același fenomen se observă și la circulația monedelor orașelor Dyrrhachium și Apollonia care se îndreaptă și ele aproape exclusiv spre Transilvania”¹⁶.

După cum am mai precizat cîndva¹⁷, credem că decalajul — în măsura în care el mai există, — se datorează faptului că în Transilvania descoperirile monetare au fost înregistrate încă din secolul trecut¹⁸, spre deosebire de Oltenia, unde a ia în ultimul timp li s-a acordat o atenție mai mare. Se impune, deci, a se face deosebirea între circulația monetară și intensitatea unor preocupări de o asemenea natură.

Considerăm că unitatea lumii geto-dacice se reflectă și în circulația acestor categorii de monede — și nu numai a lor, — așa cum s-a demonstrat pentru moneda romană republicană¹⁹. Desigur, unele diferențieri au existat, în funcție și de disponibilitățile de schimb ale uniunilor de triburi geto-dacice, dar acestea nu au un rol prea mare, după cum și potențialul economic al regiunilor intra și extra carpatice nu diferă prea mult.

¹³ B. Mitrea, *Revista Muzeelor și Monumentelor*, XV, 1978, 6, p. 4.

¹⁴ Michael H. Crawford, în *Journal of Roman Studies*, 67, 1977, p. 117—124.

¹⁵ B. Mitrea, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, XV, 1978, 6, p. 4 și 12, nota 7; C. Preda, în *SCIVA*, 31, 1980, 3, p. 340—341; idem, în *Dacia*, NS, XXIV, 1980, p. 127—131; idem, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 96—98.

¹⁶ E. Chirilă, G. Mihăiescu, *op. cit.*, p. 36; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 101.

¹⁷ C. Voicu, *Societatea Numismatică Română. Secțiunea Craiova. Buletin Informativ*, II, 1976, p. 9.

¹⁸ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, p. 24 (cu privire la monedele macedonene); B. Mitrea, *op. cit.*, p. 7—8 (în legătură cu categoriile de monede aflate în discuție).

¹⁹ B. Mitrea, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 53—64.

REPERTORIUL DESCOFERIRILOR :

1. *Basarabi* (Dolj). Tezaur descoperit în 1968. Au fost publicate 386 monede (314 drahme Dyrrhachium și 20 imitații, alături de 51 drahme Apollonia și 1 imitație)²⁰. O piesă provenind din acest tezaur se află în colecția Gh. Cismaru — Craiova²¹, iar alte 30 au fost oferite spre achiziționare Muzeului orașenesc Calafat.

2. *Bechet* (Dolj). În 1970, cu ocazia întăririi digului de la Dunăre, s-a descoperit un tezaur de monede emise de Dyrrhachium și Apollonia. Au fost recuperate până în prezent 9 drahme (8 Dyrrhachium și 1 Apollonia)²².

3. *Calafat* (Dolj) ? Prin 1975 s-a descoperit pe teritoriul orașului un mic depozit de monede antice. Cele 7 piese recuperate sînt toate drahme emise de Dyrrhachium²³. Nu este exclus ca aceste monede să provină din tezaurul de la Basarabi.

4. *Celei* (Olt). O drahmă Dyrrhachium a fost descoperită înainte de 1945²⁴, iar o alta, Apollonia, în 1940²⁵.

5. *Cornetu* (Căpreni-Gorj) ; a) Tezaur descoperit în 1938, format din 128 denari romani republicani și 1 drahmă Dyrrhachium²⁶. b) Trei drahme Dyrrhachium fac parte, probabil, dintr-un alt tezaur descoperit prin 1940, pe teritoriul aceleiași comune²⁷.

6. *Daneți* (Dolj). Tezaur din care au fost recuperate 17 drahme Dyrrhachium și 3 Apollonia²⁸. Un alt lot de monede, provenind din același tezaur, a fost oferit spre achiziționare Muzeului Brukenthal din Sibiu²⁹.

7. *Dăbuleni* (Dolj). O drahmă emisă de Dyrrhachium se află în colecția liceului din localitate³⁰.

8. *Dolj*. Tezaur descoperit într-o localitate rămasă necunoscută din acest județ. Conținea 135 drahme Dyrrhachium, 1 Apollonia (imitație) și 3 denari romani republicani³¹.

²⁰ G. Popilian, *Historica*, III, 1974, p. 43—65 ; cf. și M. Thompson, O. Morkholm, C. M. Kraay, *An Inventory of Greek Coin Hoards*, New-York, 1973, p. 85, nr. 609.

²¹ V. Ciucă, Comunicare la Societatea Numismatică Română, Secția Craiova, 2 noiembrie 1975.

²² Gh. Poenaru-Bordea și O. Stoica, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLII, 1973, 1, p. 27, fig. 15—17 ; G. Popilian și V. Ciucă, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 632—633.

²³ Informație prof. S. Duicu-Craiova, care pregătește o notă despre această descoperire.

²⁴ B. Mitrea, în *S.C.I.V.*, 21, 1970, 2, p. 333, nr. 2 : idem, *Dacia*, NS, XIV, 1970, p. 467, nr. 2.

²⁵ I. Ionescu, *Mitropolia Olteniei*, XXIII, 1971, 7—8, p. 572, pl. I, 2.

²⁶ O. Iliescu, *Oltenia*, I, 1940, 6, p. 81—95 și 8, p. 120—121 ; idem, *Studii și cercetări de numismatică*, III, 1960, p. 477—486 ; cf. și Michael H. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, Londra, 1969, p. 103, nr. 296.

²⁷ Gh. Poenaru-Bordea și O. Stoica, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLII, 1973, 1, p. 27 și 29—30, fig. 18—20.

²⁸ L. Marghitan și I. Andrițoiu, *Oltenia. Studii și comunicări. Istorie*, Craiova, 1974, p. 33—37.

²⁹ C. Voicu, *op. cit.*, p. 18, nr. 6 și nota 109.

³⁰ G. Popilian și V. Ciucă, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 631, nr. 3.

9. *Drobeta-Tr. Severin* (Mehedinți); a) Două imitații ale drahmelor din Dyrrhachium s-ar fi descoperit în împrejurimile orașului (?)³²; b) O drahmă Apollonia și 3 monede de tip Sirmium s-au descoperit în 1970³³.

10. *Filiași* (Dolj). În 1930 s-a găsit 1 drahmă Dyrrhachium și o alta ilizibilă (imitație ?)³⁴.

11. *Ocnița* (Ocele Mari-Vilcea). O drahmă fragmentară, emisă de Dyrrhachium sau Apollonia, a fost descoperită în 1971, în cetatea geto-dacică³⁵.

12. *Ocolna* (Amărăștii de Jos-Dolj). O drahmă Apollonia descoperită izolat³⁶.

13. *Oltenia*. Două drahme Dyrrhachium descoperite pe teritoriul Olteniei se află în colecția D. Călin — Craiova³⁷.

14. *Oprisor* (Mehedinți). Tezaur (?) de drahme ale orașului Dyrrhachium, descoperit în 1937, din care se cunoaște o singură monedă³⁸.

15. *Orlea* (Olt); a) O drahmă Dyrrhachium, descoperită în 1940, în malul bălții Orlea³⁹; b) O drahmă Apollonia și 2 Dyrrhachium s-au găsit la o dată și în împrejurări neprecizate⁴⁰.

16. *Ostroveni* (Dolj). În punctul „Capul Viilor“ s-a descoperit 1 drahmă Dyrrhachium⁴¹.

17. *Ostrovlul Șimian* (Mehedinți). Tezaur descoperit în 1970, format din 68 monede de argint : 2 drahme Dyrrhachium, alături de 66 tetradrahme de tip Sirmium și alte imitații „barbare“⁴².

18. *Polovragi* (Gorj). O drahmă Dyrrhachium și 1 Apollonia s-au găsit în cetatea geto-dacică⁴³.

19. *Reșca* (Olt). a) Monede ale orașului Dyrrhachium descoperite înainte de 1911⁴⁴; b) O monedă „cu inscripția Xenon“, probabil o drahmă Dyrrhachium, văzută de D. Papazoglu în 1864⁴⁵.

³¹ I. Dimian, S.C.I.V., 6, 1955, 1—2, p. 305; cf. I.C.G.H., p. 92, nr. 673.

³² L. Ruzicka, Buletinul Societății Numismatice Române, XVII, 1922, 41—42, p. 36.

³³ Doina Benea, Apulum, XI, 1973, p. 711—714, pl. I, 1—4.

³⁴ I. Ionescu, Mitropolia Olteniei, XX, 1968, 9—10, p. 745.

³⁵ B. Mitrea, S.C.I.V., 23, 1972, 1, p. 140, nr. 42; idem, Dacia, NS, XVI, 1972, p. 366—367, nr. 42.

³⁶ G. Popilian, Historica, III, 1974, p. 62, nr. 8.

³⁷ V. Ciucă, Comunicare la Societatea Numismatică Română, Secția Craiova, 2 noiembrie 1975.

³⁸ G. Popilian și V. Ciucă, B.S.N.R., LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 631, nr. 1.

³⁹ I. Ionescu, Mitropolia Olteniei, XXIII, 1971, 7—8, p. 572, pl. I, 1.

⁴⁰ I. Winkler și C. Băloi, Acta Musei Napocensis, VIII, 1971, p. 163, tab. 1, pl. I, 3—5; idem, Acta Musei Napocensis, X, 1973, p. 191, nr. 5—7.

⁴¹ Gh. Poenaru-Bordea și O. Stoica, B.M.I., XLII, 1973, 1, p. 27.

⁴² C. Preda și M. Davidescu, Drobeta, I, 1974, p. 77—102, pl. I—VII, vezi și Gh. Poenaru-Bordea, B.S.N.R., LXVII—LXIX, 1973—1975, 121—123, p. 30 și nota 160, pentru monedele din Dyrrhachium.

⁴³ Fl. Marinescu, Studii și materiale de muzeografie și istorie militară, 10, 1977, p. 4; B. Mitrea, Dacia, NS, XXIII, 1979, p. 372, nr. 10; idem, B.S.N.R., LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 571, nr. 44.

⁴⁴ Al. T. Dumitrescu, Revista pentru istorie, arheologie și filologie XIII, 1912, I—II, p. 319.

⁴⁵ B. Mitrea, Dacia, IX—X, 1941—1944, p. 384 și nota 4.

20. *Socu* (Bărbătești-Gorj). O drahmă Dyrrhachium a fost descoperită într-o locuință din așezarea geto-dacică, cu ocazia săpăturilor efectuate în 1981⁴⁶.

21. *Șimnicu de Sus* (Dolj). O drahmă Dyrrhachium descoperită întâmplător pe teritoriul comunei⁴⁷.

22. *Tălpașu* (Dolj). O drahmă Dyrrhachium descoperită izolat⁴⁸.

23. *Tunși* (Gorj). Tezaur descoperit în 1968, în punctul „Dealul Bujorului”. Conținea peste 200 monede antice din care au fost recuperați 132 denari romani republicani și 1 drahmă Apollonia⁴⁹.

⁴⁶ Petre Gherghe, *Arhivele Olteniei*, serie nouă, 2, 1983, p. 58, pl. 12/3.

⁴⁷ G. Popilian, *Historica*, III, 1974, p. 62, nr. 7 și nota 38.

⁴⁸ G. Popilian și V. Ciucă, *B.S.N.R.*, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 631, nr. 2.

⁴⁹ G. Popilian, *Drobeta*, III, 1978, p. 33—46; vezi și B. Mitrea, în *B.S.N.R.*, LXX—LXXIV, 1976—1980, 124—128, p. 687—689.